

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.3.29>**RETROSPEKTYWA PRZECIWDZIAŁANIA HANDLOWI LUDŹMI*****Dmytro Rusnak****aspirant Katedry Działalności Operacyjno-Poszukiwawczej
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)**ORCID ID: 0000-0001-8388-8786**e-mail: dm_rusnak19@ukr.net*

Adnotacja. Pilność kwestii przeciwdziałania handlowi ludźmi jest potwierdzona, ponieważ taka nielegalna działalność niszczy losy milionów ludzi na całym świecie, a to wskazuje na potrzebę opracowania nowoczesnej strategii rozwiązania tego problemu. Aby to zrobić, niezwykle ważne jest, aby wziąć pod uwagę istniejące doświadczenia w walce z tym złem zdobyte w różnych czasach na poziomie krajowym i międzynarodowym. Mając to na uwadze, artykuł ma na celu podkreślenie retrospektywy przeciwdziałania handlowi ludźmi w celu dalszego doskonalenia organizacyjnych i prawnych podstaw działania organów ścigania i innych instytucji w tej dziedzinie. Podstawę metodologiczną badania stanowi dialektyczne podejście do analizy sytuacji na Ukrainie i na świecie. Podczas jego przeprowadzania stosuje się system metod poznania naukowego, w szczególności logiki formalnej (abstrakcja, analogia, dedukcja, indukcja, synteza) w celu szczegółowego wyjaśnienia treści rozważanych pytań; metoda analizy systemowej – w celu określenia kierunków wdrażania innowacyjnych podejść do rozwiązania problemu; teoretyczna – w badaniu literatury naukowej i dydaktycznej; modelowanie w badaniu niektórych obiektów za pomocą modelowania ich poszczególnych aspektów.

Słowa kluczowe: wyzysk człowieka, historia, niewolnictwo, retrospektywa, handel ludźmi.

RETROSPECTIVE OF COUNTERACTION TO HUMAN TRAFFICKING***Dmytro Rusnak****Postgraduate Student at the Department of Operational Search Activity
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)**ORCID ID: 0000-0001-8388-8786**e-mail: dm_rusnak19@ukr.net*

Abstract. The urgency of the issue of counteraction to human trafficking is confirmed by the fact that such illegal activity destroys the fate of millions of people around the world, and this indicates the need to develop a modern strategy to solve this problem. To do this, it is extremely important to consider the existing experience of combating this evil, acquired at different times at the national and international level. With this in mind, the article aims to highlight the retrospective of counteraction to human trafficking for the further improvement of the organizational and legal framework in this area. The methodological basis of the research is a dialectical approach to the analysis of the situation in Ukraine and the world. In its implementation, a system of methods of scientific knowledge was used, in particular formal logic (abstraction, analogy, deduction, induction, synthesis) for a detailed establishment of the content of the issues under consideration; system analysis method – to determine the directions for the introduction of innovative approaches to solving the problem; theoretical – in the study of scientific and educational literature; modeling – in the study of certain objects by modeling their individual features.

Key words: human exploitation, history, slavery, retrospect, human trafficking.

РЕТРОСПЕКТИВА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ***Дмитро Руснак****аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)**ORCID ID: 0000-0001-8388-8786**e-mail: dm_rusnak19@ukr.net*

Анотація. Актуальність питання протидії торгівлі людьми засвідчується тим, що така протиправна діяльність руйнує долі мільйонів людей по всьому світу, а це говорить про необхідність вироблення сучасної стратегії з вирішення цієї проблеми. Для цього вкрай важливо врахувати наявний досвід боротьби із цим злом, набутий у різні часи на національному та міжнародному рівнях. З урахуванням цього в статті поставлено за мету висвітлити ретроспективу протидії торгівлі людьми для подальшого вдосконалення організаційно-правових засад роботи правоохоронних органів та інших інституцій у цій сфері. Методологічну основу дослідження становить діалектичний підхід до аналізу ситуації в Україні та світі. При його проведенні використано систему методів наукового пізнання, зокрема формальної логіки (абстрагування, аналогія, дедукція, індукція, синтез) для детального з'ясування змісту розглядуваних питань; метод системного аналізу – для визначення

напрямів запровадження інноваційних підходів до вирішення проблеми; теоретичний – при вивченні наукової та навчально-методичної літератури; моделювання – при дослідженні визначених об'єктів за допомогою моделювання їх окремих аспектів.

Ключові слова: експлуатація людини, історія, рабство, ретроспектива, торгівля людьми.

Вступ. Торговля людьми обґрунтовано вважається одним із найбільш прибуткових злочинних бізнесів сучасності, якому все більше властиві транснаціональні ознаки. Проблема протидії їй є надзвичайно актуальною сьогодні. Так, Єврокомісія в роботі бере до уваги висновки Європолу, який, у свою чергу, попереджає про збільшення кількості жертв торгівлі людьми в умовах економічного спаду, що пов'язаний із кризою коронавірусу. При цьому злочинці часто використовують фактор протиепідемічних обмежень і шукають потенційних жертв із використанням соціальних мереж. Окрім «традиційних» форм експлуатації – проституції, примусового жебрацтва та крадіжок, примусової праці у сферах текстильного й сільськогосподарського виробництва, в умовах безробіття, що зростає, додалися різні форми експлуатації людей на будівництві, у сферах туризму, у ресторанному бізнесі, у догляді й у домашніх роботах. Нині в такій злочинній діяльності використовуються до 15% від загального обсягу потерпілих від торгівлі людьми, серед цієї категорії «трудова» жертв 68% становлять чоловіки (Торговля людьми: українці увійшли до «ТОП-5» жертв у ЄС, 2020). Однак ця проблема з'явилася не сьогодні та для вироблення політики з її подолання треба врахувати історичні аспекти цього ганебного явища і становлення організаційно-правових засад протидії цьому.

В Україні розв'язанням різних аспектів протидії торгівлі людьми займалися багато видатних учених, зокрема С.А. Басалик, І.А. Грабазій, О.М. Ємець, О.Л. Журба, О.О. Мельнікова, А.М. Місюра, Ю.С. Нагачевська, А.А. Небитов, В.Б. Розвадовський, Д.Б. Санакоев, Є.Д. Скулиш та інші. Проте відзначимо, що торгівля людьми продовжує й сьогодні руйнувати долі мільйонів людей по всьому світу, а це говорить про необхідність вироблення сучасної стратегії з вирішення цієї проблеми. Для цього вкрай важливо врахувати наявний досвід боротьби з таким злом, набутий у різні часи на національному та міжнародному рівнях. З урахуванням цього ставимо за мету висвітлити ретроспективу протидії торгівлі людьми для подальшого вдосконалення організаційно-правових засад роботи правоохоронних органів та інших інституцій у цій сфері.

Основна частина. Торговля людьми як злочинне діяння здавна включало такі ознаки: по-перше, насильницьке викрадення чи захоплення вільного громадянина, а також, по-друге, продаж його в рабство, тобто отримання від покупця грошей за передачу йому особи й усвідомлення того, що ця особа потрапить у рабство. Цікаво, що свобода повноправних громадян охоронялася Законами царя Хаммурапі (XVIII століття до н. е.), Саксонським капітулярієм (діяв між 775 і 790 роками), Законами Холтаря й Едріка (VII століття н. е.), нормами Вірменського судбника Міхтара Гоши (кінець XII – початок XIII століття) і судбника Бека й Агбуга (XIV століття). Значна увага протидії торгівлі людьми приділялася в правових пам'ятках Стародавнього Китаю, на що вказують окремі положення Кримінального кодексу династії Тан (618–907 роки) та Закони великої династії Мін (1368–1644 роки). Згідно з першою пам'яткою, торгівці людьми піддавалися покаранню незалежно від того, було продано вільну людину чи раба. Таке покарання передбачалося статтею 4 Цзюаня. Закони династії Мін теж установлювали досить суворе покарання за торгівлю людьми, а особа, яка його вчинила, не підпадала під амністію (Лизогуб, Яценко, 2005: 23–24). Так, у пункті 18-Б записано, що, якщо силою викрадуть мешканців внутрішніх земель і продадуть їх з метою наживи, якщо не мало місце вбивство, карати відповідно до закону про вивезення людей за кордон, тобто удавленням.

Історичні території сучасної України не були винятком. У X–XIV століттях явища, пов'язані з рабством і работоргівлею, мали повсякденний характер і пов'язувалися з військовими кампаніями, що практично не припинялися. А.С. Чайковський пише, що в давнину работоргівці слідували за арміями, розраховуючи на легку наживу. Причому не винятком була й Київська Русь, де військовополонені часто ставали предметом купівлі-продажу. Так, наприклад, у 1169 році після невдалої спроби заволодіти Новгородом, суздальці, що потрапили в полон, оцінювалися з розрахунку 10 осіб за 1 срібну гривню (Чайковський, 2002: 7). Тільки з часом у свідомості людей зароджується розуміння того, що в кожного є невід'ємні права, зокрема на свободу й особисту недоторканність. У тій чи іншій формі заборону посягання на ці права можна побачити й у таких вітчизняних пам'ятках минулого, як Руська Правда Ярослава Мудрого, Статут князя Ярослава (стаття 6), Договір Олега з греками 911 року, Судебник Великого князя Іоана III 1497 року (статті 9–11), Статут Великого Князівства Литовського, Соборне Уложення царя Олексія Михайловича 1649 року (глава XXII), Воїнський артикул 1715 року Петра I, Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 року, Зведення законів кримінальних 1832 року (глава VI), Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 року тощо.

Проведене дослідження історичних аспектів проблеми торгівлі людьми у світі дає змогу відзначити, що в XVI–XIX століттях із розвитком і поширенням впливу європейської цивілізації безпрецедентних масштабів набула трансатлантична торгівля рабами, яка охопила одразу декілька частин світу: Африку, Європу, Північну та Південну Америку. Вона проявлялася насамперед у продажу й експлуатації європейцями мільйонів африканців. На початку XVIII століття білими торговцями щорічно вивозилося близько 36 тисяч рабів із Африки, а в кінці того ж століття – близько 80 тисяч. З урахуванням високої смертності рабів під час перевезення вважається, що від 9,6 до 10,8 мільйона темношкірих людей потрапили до так званого Нового Світу (История работорговли, 2017).

З часом світогляди людей починають змінюватися, а в суспільстві відбувається процеси, що стали у XVIII–XIX століттях певними передумовами міжнародно-правової заборони рабства й работоргівлі, до яких варто зарахувати (Кохан, 2002: 8):

- промисловий переворот, який означав докорінні зміни в техніко-економічному укладі суспільства, що робили рабську працю не вигідною;
- соціально-політичні зміни у світі, становлення й зміцнення базових засад буржуазної демократії (рівність, свобода, братерство тощо);
- формування й поширення в масовій свідомості політичної та моральної філософії, що обґрунтовувала ідею свободи й рівності людей (природні права);
- трансформацію позиції християнської церкви, яка стала все більш рішучим супротивником рабства.

Пізніше, головним чином у ХІХ столітті, відбувається низка вкрай важливих подій, що призвели до поступово ліквідації легальної работоргівлі у світі. Так, у США спеціальним Наказом від 2 березня 1807 року, який набув чинності 1 січня 1808 року, було заборонено ввезення до країни рабів з Африки (Ингрем, 1896: 201–202). Парламент Великобританії в 1811 році ухвалив закон, який визнавав кримінальним правопорушенням торгівлю невольниками. За це передбачалося покарання у вигляді заслання, що згодом було змінено на смертну кару (Ингрем, 1896: 197). 19 лютого 1861 року Царським маніфестом у Росії було скасовано кріпосне право. Крім того, Президент США Авраам Лінкольн у 1863 році видає прокламацію про звільнення рабів, а в 1865 році до Конституції США вносяться відповідні поправки.

Зусилля провідних країн світу щодо протидії торгівлі людьми відображено в перших міжнародних угодах, спрямованих на боротьбу з работоргівлею, до яких варто зарахувати спеціальну декларацію Віденського конгресу 1815 року та рішення Ахенського конгресу 1818 року (Орлеан, 2003: 15). Проведений ретроспективний аналіз проблеми протидії торгівлі людьми дає змогу виділити певні ключові події тогочасного міжнародного правотворчого процесу в цій сфері. Розглянемо їх.

Австрія, Англія, Пруссія, Росія і Франція 20 грудня 1841 року уклали Лондонський договір, згідно з яким работоргівля прирівнювалася до піратства. Військовим кораблям країн, які брали участь в угоді, надавалося право в межах чітко визначеного «підозрілого поясу», куди належав Атлантичний океан і західна частина Індійського океану, проводити обшук суден, які підозрювалися в тому, що займаються работоргівлею (Галенская, 1972: 27).

На Берлінській конференції в 1885 році 16 держав підписали Генеральний акт про Конго. У статті 9 цього Акту зазначалося, що работоргівля забороняється міжнародним правом, а територію басейну річки Конго, де тоді процвітала работоргівля, забороняється використовувати як ринок темношкірих рабів. Також заборонялося при перевезенні рабів використовувати транзитні шляхи. 2 липня 1890 року на Брюссельській конференції було підписано Генеральний акт, який також передбачав заходи боротьби з работоргівлею. Згідно із цим документом, країни зобов'язувалися прийняти закони, які б установлювали кримінальну відповідальність за насильницьке захоплення невольників. Важливим є положення Генерального акта, яким передбачалося утворення спеціальних органів з боротьби з работоргівлею: Міжнародне морське бюро в Занзібарі, на яке покладалося завдання збирати інформацію щодо работоргівлі, а також спеціальне бюро в Брюсселі, яке мало виступати посередником в обміні законотворчим досвідом і статистичними даними в цій сфері (Казанський, 1897: 175).

Як ми можемо побачити, країни-учасники, по-перше, визнавали злочинними будь-які дії, пов'язані з торгівлею рабами, незалежно від попереднього статусу й походження проданої в рабство людини; по-друге, зобов'язувалися внести конкретні зміни до норм національного законодавства щодо кримінально-правової заборони работоргівлі; по-третє, зобов'язувалися створити спеціальні органи для боротьби з работоргівлею; по-четверте, визначилися з деякими конкретними заходами, спрямованими на обмеження цих явищ і запобігання їм (Баймуратов, 2003: 183).

З іншого боку, вивчення змісту вказаних документів показало, що вони головним чином спрямовані на боротьбу з власне работоргівлею, але не на заборону рабства взагалі. Проведене дослідження історично-правових актів протидії торгівлі людьми того часу дає змогу зауважити, що національне законодавство провідних країн поступово доповнювалося нормами, якими встановлювалося покарання за посягання на свободу людини в різних формах. Німецьке уложення 1870 року, наприклад, включає статті 235 і 236, що передбачали відповідальність за вивезення саме неповнолітніх дівчат від батьків та опікунів з метою подальшої їх експлуатації у вигляді жебрацтва або розбещення, а також вивезення одруженої жінки за допомогою обману, погроз чи фізичного насильства з метою розбещення (Гогель, 1899: 110). До Уложення про покарання кримінальні й виправні в 1885 році вносяться зміни, якими передбачалося кримінальне покарання за поставлення людини в становище невольника (статті 1410 і 1411). Так, зокрема, заборонялися такі дії, як продаж у рабство або взагалі передача азіатам чи іншим народам будь-кого з російських підданих чи осіб, які взагалі знаходилися під захистом російських законів, безпосередня або інша участь у торгах африканськими неграми, підготовка для торгу корабля або судна.

Відомо, що торгівля людьми пов'язана не лише з рабством. Із часом поступово міжнародні зусилля спрямовуються на протидію торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Так, важлива подія відбулася в 1899 році в Лондоні, де США та провідні європейські держави, такі як Бельгія, Великобританія, Голландія, Німеччина, Росія, Франція, узяли участь у Міжнародному конгресі з боротьби з торгівлею жінками з метою розпусу. Учасники Конгресу визнали той факт, що в різних країнах широко розповсюдилася торгівля жінками з метою розбещення, а також те, що переслідувати винних у таких злочиннях досить складно або взагалі неможливо у зв'язку з відсутністю законодавчо передбаченого покарання за подібні дії (Дерюжинский, 1914: 3–11). Отже, учасники Конгресу дійшли висновку, що необхідно вжити спільних заходів для боротьби

з торгівлею жінками шляхом створення особливих асоціацій і тісної взаємодії їх із різними добровільними товариствами захисту жінок. Крім того, Конгрес визнав бажаність укладення угоди між урядами про встановлення в усіх кримінальних кодексах відповідальності за втягнення шляхом насильства, введення в оману, зловживання владою або із залученням будь-якої іншої форми примусу жінок чи дівчат до проституції (Святун, 2005: 29–30).

При цьому було визнано, що необхідно створити в кожній країні Національний комітет для боротьби з торгівлею жінками, а також Міжнародний комітет, до складу якого б входили по два представника від кожного Національного комітету (Дерюжинский, 1902: 180). Отже, у багатьох країнах дійсно були засновані Національні комітети з метою планомірної боротьби з торгівлею жінками. У Російській Імперії, наприклад, такою організацією стало утворене в 1900 році Російське товариство захисту жінок. Ці Комітети перебували в постійних зв'язках між собою й утворювали Міжнародний союз, штаб-квартира якого, Міжнародне бюро, знаходилася в Лондоні. Періодично, як правило, кожні три роки, проводилися Міжнародні конгреси представників Національних комітетів за участі представників урядів (Святун, 2005: 30).

За ініціативою Уряду Франції в Парижі та сприяння сенатора Р. Беранже, у липні 1902 року було скликано Міжнародну конференцію, у роботі якої взяли участь представники 16 держав. Було прийнято спільне рішення, що кожна держава зобов'язувалася утворити центральний орган для збору та систематизації всіх повідомлень про факти схилення дівчат і жінок на шлях розпусти, а також ужити необхідних заходів для встановлення осіб, які займаються торгівлею жінками.

За результатами роботи Міжнародної конференції розроблено Проект Конвенції про основні правові питання та Проект угоди про різні адміністративні заходи. Проведений аналіз змісту цих документів дає змогу відзначити з позитивного боку, що в Проекті Конвенції розкривалося поняття торгівлі жінками, а також закріплювався обов'язок держав надавати правову допомогу в кримінальному судочинстві шляхом виконання судових доручень і надання витягів з вироків. Проте, з іншого боку, до Проекту не були включені норми про відповідальність за насильницьке утримання жінок у будинках розпусти, як і за сам факт продажу жінок. На жаль, дія розповсюджувалася лише на торгівлю білими жінками, обмежуючи в такий спосіб свою чинність щодо дітей і жінок іншого кольору шкіри (Святун, 2005: 30–31). Водночас Проект угоди передбачав певні адміністративні заходи щодо забезпечення дії Конвенції. Напрацювання цієї Конференції закріплені в Міжнародному договорі з боротьби з торгівлею білими рабнями, підписаному 18 травня 1904 року, який надавав певні правові можливості для протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні.

У Парижі в жовтні 1906 року відбувся черговий Конгрес з боротьби з торгівлею жінками, у якому прийняли участь 24 національні комітети і 18 урядових делегацій. Учасниками Конгресу прийняті рішення про посилення діяльності національних комітетів, про необхідність спостереження на станціях і в потягах, про нагляд за артистичними агентствами, під виглядом яких відбувалося вербування жінок для проституції (Святун, 2005: 32–33).

Наступний Конгрес пройшов у 1910 році в Мадриді. Під час його проведення було продовжено розробку законів, які б давали можливість переслідувати торгівців людьми. Подібні правові норми відображено в кримінальному законодавстві Німеччини та Угорщини. У Великобританії взагалі закон дозволяв поліцейським заарештовувати торгівця з його можливою жертвою, навіть ще до отримання офіційного наказу про арешт (Гафизова, 2000: 33).

Історично одним із найбільш вагомих міжнародно-правових актів того часу стала Міжнародна конвенція з боротьби з торгівлею білими рабнями 1910 року. Її держави-учасниці зобов'язувалися запровадити кримінальну відповідальність за торгівлю білими рабнями навіть тоді, коли окремі дії, що входили до складу злочину, учинялися на території різних країн. Більше того, згідно з її положеннями, злочинці підлягали екстрадиції до тієї держави, яка порушувала проти них кримінальне переслідування. Крім того, Конвенція вимагала від держав-учасниць визнавати злочинними дії кожного, хто сприяв або безпосередньо займався такою протиправною торгівлею. Разом із тим поза увагою міжнародної спільноти залишилося встановлення відповідальності за примусове тримання й експлуатацію жінок у домах розпусти. Проведений аналіз змісту Конвенції дає змогу як позитивний момент відзначити запровадження правового інституту судових доручень, що виконуються або шляхом прямого спілкування між судовими органами, або через дипломатичних чи консульських агентів країни, причому виконання судового доручення не має тягнути за собою стягнення будь-яких виплат (Святун, 2005: 32).

У Лондоні в 1913 році відбувся П'ятий міжнародний конгрес, який, власне, і став останнім. Під час його проведення розглянуто комплекс актуальних проблем, а саме: питання про театральні агентства та заходи захисту неповнолітніх, які виступають у театрах, цирках, на концертах тощо; питання зв'язку між трактирними закладами із жіночим прислужуванням і торгівлею жінками; питання боротьби з торгівлею дітьми з метою розпусти. Так, беручи до уваги, що бари, кафе та кабаре із жіночим прислужуванням дуже часто є нічим іншим, як притонами для прихованої проституції, а це призводить до торгівлі людьми та сприяє їй, Конгрес висловив побажання, щоб у законодавстві всіх країн були передбачені такі запобіжні та репресивні заходи (Дерюжинский, 1914: 7):

- заборона використовувати для обслуговування в згаданих закладах неповнолітніх дівчат, крім випадків, коли ці заклади належать їхнім батькам;
- заборона (тимчасова або постійна) власникам барів, пивних, засуджених за сприяння або схилення жіночого персоналу цих закладів до проституції, утримувати будь-який подібний заклад;

– заборона власникам кафе, барів і пивних використовувати як служницю жінку, яка заздалегідь відома як така, що займається проституцією.

Крім того, розглядалися заходи щодо більш дієвої боротьби з торгівлею жінками, питання про повернення жінок на батьківщину, про необхідність призначення саме жінок на посади поліцейських і потребу державного регулювання діяльності підприємств, які займаються наданням посередницьких послуг із працевлаштування за кордоном (Святун, 2005: 33–36). Наступний Конгрес планувався в 1916 році в Росії, але з початком у 1914 році Першої світової війни увага світового співтовариства була прикута до інших проблем із цілком зрозумілих причин.

Незважаючи на вимушену паузу в правотворчому процесі минулого, зауважимо, що проблема торгівлі людьми не залишилася довго поза увагою й уже 10 вересня 1919 року приймається Сен-Жерменський документ, що скасовував положення Брюссельського генерального акта 1890 року. Ним передбачалося, що його сторони повинні докласти всіх зусиль для повного знищення рабства й работоргівлі. Згідно з ним, такі країни, як Бельгія, Великобританія, Італія, Португалія, США, Франція та Японія, зобов'язувалися вжити цілеспрямованих заходів з метою повного викоринення рабства як на суші, так і на морі.

Подальше проведення дослідження історичних аспектів протидії торгівлі людьми дає змогу відмітити провідну роль Ліги Націй у цьому процесі. У рамках цієї унікальної для того часу міжнародної організації у вересні 1921 року приймається Женевська конвенція про заборону торгівлі жінками та дітьми, що зобов'язала держави притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які втягують жінок у зайняття проституцією або які займаються купівлею-продажем жінок і дітей. Конвенція закликала держави, які не ратифікували угоди 1904 і 1910 років, зробити це. Отже, вона позитивно вплинула тоді на наявний стан, оскільки вперше вказала на необхідність покарання не лише за звідництво, а й безпосередньо за торгівлю жінками та дітьми. Крім того, при Лізі Націй створювався спеціальний Дорадчий комітет з боротьби з торгівлею жінками та дітьми, до складу якого входили представники держав і 5 представників від міжнародних організацій, які займаються боротьбою з торгівлею жінками та дітьми.

Необхідно зазначити, що в ті часи не лише Ліга Націй приділяла увагу протидії різним проявам торгівлі людьми. Крім сексуальної експлуатації, потрібно було вживати системних заходів щодо боротьби з трудовою експлуатацією. Тут визначальна роль відводиться Міжнародній організації праці, яка діє й сьогодні. Так, саме цією організацією 28 червня 1926 року приймається Конвенція про примусову або обов'язкову працю. Її підписали 143 держави. У цій Конвенції визначається термін «примусова або обов'язкова праця». Такою визнавалася будь-яка праця чи служба, яка вимагається від будь-якої особи під загрозою покарання, для виконання якої особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Треба сказати про те, що простежується подальший вплив цього міжнародно-правового акта на правотворчий процес у сфері протидії торгівлі людьми у світі.

У Женеві 11 жовтня 1933 року приймається Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками. Згідно із цією Конвенцією, Сторони повинні підтримувати між собою постійний зв'язок щодо будь-якої особи, що вчинила або намагалася вчинити такий злочин. Вони зобов'язалися надавати одна одній інформацію стосовно засуджених, зокрема про громадянський стан, опис особи, відбитки пальців, фотографію, поліцейське досьє, методи роботи певної особи тощо. Такі документи й інша інформація повинні надсилатися безпосередньо та без затримок відповідним органам держав, які є її учасницями (Святун, 2005: 37).

Розглядаючи історичний період кінця XIX – першої половини XX століття, варто сказати про те, що зусилля світового співтовариства відображено в численних міжнародно-правових актах того часу. Тут простежується розвиток правової думки тієї доби. Загальним приводом для прийняття Конвенції 1910 року стало поширення в Європі відомостей про примушування до проституції білих жінок і їх продаж до публічних будинків європейських країн. Через це Конвенція спрямовувалася на протидію торгівлі саме білими рабницями, причому виключно жіночої статі. Далі Конвенція 1921 року розширює сферу дії положень Конвенції 1910 року на дітей, тобто як дівчат, так і хлопчиків. Конвенція 1933 року як об'єкт злочину розглядає волю та життя вже повнолітніх жінок (Святун, 2005: 46). Отже, вивчивши положення цих трьох міжнародних договорів, можемо відзначити, що сфера їх застосування певною мірою відрізняється. Проте серед спільних рис є те, що простір їх дії виходить за кордони будь-якої держави-учасниці, тобто цим документам властивий транснаціональний характер.

Досліджуючи проблему протидії торгівлі людьми в подальший період існування України, відмітимо увагу, що зростає, до її вирішення саме останніми десятиліттями. Перед цим, у радянський період, переконливо вважалося, що торгівля людьми існує лише в інших країнах, оскільки суворий режим переміщення людей майже унеможливував транспортування «людського товару» через державний кордон СРСР. Далі, з руйнуванням адміністративно-командної системи тоталітарної країни та розпадом СРСР, різко загострюється соціально-економічна ситуація, суттєво зменшується вплив різних державних інституцій, відбуваються кардинальні зміни в поглядах людей, а також, на жаль, зменшується вплив суспільної моралі. Секс-індустрія в Україні набуває все більших масштабів (Наден, 2004: 132). У зв'язку з політичною й економічною нестабільністю, а також через різні негаразди тисячі й навіть мільйони наших співвітчизників подаються до інших країн на заробітки та в пошуках кращої долі. Ще болючим питанням стало неконтрольоване й часто неправне усиновлення українських дітей-сиріт, за долею яких прослідкувати не було можливості. Усе це зумовило в Україні в 1994–1998 роках вивчення проблеми торгівлі людьми. Для розслідування таких випадків

Верховною Радою України утворено спеціальну слідчу комісію. Пізніше за ініціативою групи народних депутатів було накладено мораторій на усиновлення, а також прийняті деякі законодавчі зміни (Святун, 2005: 132). Так, у 1998 році торгівля людьми була в Україні криміналізована шляхом доповнення тодішнього Кримінального кодексу новою статтею 124-1, яка називалася «Торгівля людьми».

З історичного погляду це, безумовно, мало позитивне значення. Так в Україні з'являється можливість кримінально-правової протидії різним формам торгівлі людьми. Тепер винних у вчиненні цього злочину варто притягувати до кримінальної відповідальності. Це були перші спроби в незалежній Україні встановити досить сувору відповідальність безпосередньо за торгівлю людьми. У прийнятому у 2001 році Кримінальному кодексу України злочин торгівлі людьми передбачається статтею 149, проте вона мала суттєві недоліки, тому її редакція двічі змінювалася: у 2006 та 2018 роках. Загалом це стало потужним каталізатором утворення правових засад протидії торгівлі людьми в Україні.

Висновки. Проведене дослідження питання ретроспективи протидії торгівлі людьми дає змогу дійти певних висновків. Так, торгівля людьми існувала ще в давнину та сприймалася як цілком звичайне та допустиме соціальне явище. Згадки про неї в тій чи іншій формі можна побачити в перших правових пам'ятках минулого. Спочатку вона абсолютно обґрунтовано асоціювалася з рабством, що тоді з морального та етичного поглядів було звичайною нормою суспільного життя. Більше того, відносини в цій сфері охоронялися законом і підтримувалися громадою. Установлено, що світогляд у ті часи чітко розмежовував вільних громадян від усіх інших осіб, які навіть не сприймалися як люди. Перші були повноправними членами суспільства у своїй державі. Уже тоді їхня свобода охоронялася від протиправних посягань, вони не могли бути поневолені, а також стати предметом купівлі або продажу просто так, виходячи з чийось особистих побажань чи інтересів. За це передбачалася досить суворая відповідальність у різних цивілізаціях минулого. Установлено, що рабство й работоргівля як прояви торгівлі людьми починають заборонятися по всьому світу лише кілька століть назад, насамперед у дев'ятнадцятому. З того часу провідні країни уклали низку багатосторонніх міжнародних угод, спрямованих на боротьбу із цими явищами. Пізніше, наприкінці дев'ятнадцятого й на початку двадцятого століть, у міжнародному співробітництві акцент поступово переміщується з протидії торгівлі людьми з метою експлуатації у формі рабства, підневільного стану та звичаїв подібних до рабства на протидію торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Згодом серйозна увага також починає приділятися боротьбі торгівлі людьми з метою трудової експлуатації.

Одразу з набуттям Україною незалежності різко загострилася проблема торгівлі людьми. Після «відкриття кордонів» пострадянської країни держава не могла прослідкувати за умовами життя й захистити маленьких українців, тобто дітей, яких усиновлювали іноземці та вивозили до себе. Часто вони ставали жертвами сексуального чи фізичного насильства, трудової чи іншої експлуатації, передавалися третім особам, була небезпека використання їхніх органів для незаконної трансплантації. Крім того, у зв'язку із соціально-економічними негараздами дома багато наших співгромадян почали виїжджати за кордон у пошуках роботи та кращої долі, натомість потерпали від торгівлі людьми насамперед з метою сексуальної та трудової експлуатації. У відповідь на нові виклики в Україні в 1998 році відбувається криміналізація торгівлі людьми та починає утворюватися правова основа протидії цим ганебним явищам, яка постійно вдосконалюється. Результати проведеного дослідження можуть бути використані при проведенні подальших наукових розробок у цій сфері, а також при виробленні державної та міжнародної політики з протидії торгівлі людьми.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов В.А., Аль Нсур Мохаммад Абдель Карим Мусса. Защита прав женщин и детей в период кризисных ситуаций и международное право. Одесса : Юрид. лит., 2003. 219 с.
2. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью. Москва : Междунар. отношения, 1972. 166 с.
3. Гафизова Н. Международный и российский опыт борьбы с проституцией и торговлей женщинами в конце XIX – начале XX века. Иваново : ЮНОНА, 2000. 56 с.
4. Гогель С.К. Юридическая сторона вопроса о торговле белыми женщинами в целях разврата. *Вестник права*, 1899. № 5. С. 108–119.
5. Дерюжинский В. Пятый международный конгресс по борьбе с торгом женщинами. Санкт-Петербург, 1914. 13 с.
6. Дерюжинский В.Д. Международная борьба с торговлей женщинами. *Журнал Министерства юстиции*. 1902. № 8. С. 174–209.
7. Ингрэм Д.К. История рабства, от древнейших до новых времён. Санкт-Петербург : Паровая скоропечатня А. Пороховщикова Гороховая. 1896. № 12. 334 с.
8. История работорговли. *Выборы.org*. 2017. URL: <http://vybory.org/articles/1209.html>.
9. Казанский П. Всеобщие административные союзы государств. Одесса, 1897. Т. 3. С. 175–183.
10. Кохан Г.Л. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з рабством і работоргівлею : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2002. 20 с.
11. Лизогуб Я.Г., Яценко С.С. Протидія торгівлі людьми: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства : навчальний посібник / наук. ред. д-р юрид. наук, проф. С.С. Яценко. Київ : Атіка, 2005. 240 с.
12. Наден О.В. Торговля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 288 с.
13. Орлеан А.М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 226 с.

14. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2005. 203 с.
15. Торгівля людьми: українці увійшли до «ТОП-5» жертв у ЄС. Укрінформ. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3121355-torgivla-ludmi-ukrainci-uvijisli-do-top5-zertv-u-es.html>.
16. Чайковский А.С. Плен. За чужие и свои грехи (военнопленные и интегрированные в Украине 1939–1953 г.г.). Киев : Парламентское издательство, 2002. 503 с.

References:

1. Baimuratov V.A., Al Nsur Mokhammad Abdel Karim Mussa (2003). Zashchita prav zhenshchin i detei v period krizisnykh situatsii i mezhdunarodnoe parvo [Protecting the rights of women and children in times of crisis and international law]. Odessa : Iurid. lit. 219 p. [in Russian].
2. Galenskaia L.N. (1972). Mezhdunarodnaia borba s prestupnostiu [International fight against crime]. M. : Izd-vo «Mezhdunar. Otnosheniia». 166 p. [in Russian].
3. Gafizova N. (2000). Mezhdunarodnyi i rossiiskii opyt borby s prostitutciei i torgovlei zhenshchinami v kontse XX – nachale XX veka [International and Russian experience in combating prostitution and trafficking in women in the late 19th – early 20th centuries]. Ivanovo : Izd-vo «IuNONA». 56 p. [in Russian].
4. Gogel S.K. (1899). Iuridicheskaia storona voprosa o torgovle belymi zhenshchinami v tseliakh razvrata [The legal side of the issue of trafficking in white women for the purpose of debauchery]. *Vestnik prava*. № 5. pp. 108–119 [in Russian].
5. Deriuzhinskii V. (1914). Piaty mezhdunarodnyi kongress po borbe s torgom zhenshchinami [Fifth International Congress against Trafficking in Women]. SPb. 13 p. [in Russian].
6. Deriuzhinskii V.D. (1902). Mezhdunarodnaia borba s torgovlei zhenshchinami [International fight against trafficking in women]. *Zhurnal Ministerstva iustitsii*. № 8. p. 174–209 [in Russian].
7. Ingrem D.K. (1896). Istoriia rabstva, ot drevneishikh do novykh vremen [The history of slavery, from ancient to modern times]. S. Peterburg : Parovaia skoropechatnia A. Porokhovshchikova Gorokhovaia. № 12. 334 p. [in Russian].
8. Istoriia rabotorgovli [History of the slave trade]. Vybory.org. 2017 [sait]. URL: <http://vybory.org/articles/1209.html> [in Russian].
9. Kazanskii P. (1897). Vseobshchie administrativnye soiuzy gosudarstv [General administrative unions of states]. Odessa: T. 3. pp. 175–183 [in Russian].
10. Kokhan H.L. (2002). Mizhnarodno-pravove spivrobitnytstvo v borotbi z rabstvom i rabotorhivleiu [International legal cooperation in the fight against slavery and the slave trade]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.11. Xarkiv. 20 p. [in Ukrainian].
11. Lyzohub Ya.H., Yatsenko S.S. (2005). Protydiia torhivli liudmy: analiz vitchyznianoho ta zarubizhnoho zakonodavstva [Combating human trafficking: analysis of domestic and foreign legislation]: Navchalnyi posibnyk / Nauk. red. d-r yuryd. nauk, prof. S.S. Yatsenko. K. : Atika. 240 p. [in Ukrainian].
12. Naden O.V. (2004). Torhivlia zhinkamy yak kryminalno-pravova ta sotsialna problema suchasnosti [Trafficking in women as a criminal law and social problem of today]: monohrafiia. K. : Atika. 288 p. [in Ukrainian].
13. Orlean A.M. (2003). Sotsialna obumovlenist kryminalizatsii ta kryminalno-pravova kharakterystyka torhivli liudmy [Social conditionality of criminalization and criminal-legal characteristics of human trafficking]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 226 p. [in Ukrainian].
14. Sviatun O.V. (2005). Yevropeiski mekhanizmy borotby iz torhivleiu liudmy [European anti-trafficking mechanisms]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.11. Kyiv. 203 p. [in Ukrainian].
15. Torhivlia liudmy: ukraintsi uviishly do «TOP-5» zhertv u YeS [Trafficking in human beings: Ukrainians are among the «TOP-5» victims in the EU]. Ukrinform. [sait]. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3121355-torgivla-ludmi-ukrainci-uvijisli-do-top5-zertv-u-es.html> [in Ukrainian].
16. Chaikovskii A.S. (2002). Plen. Za chuzhie i svoi grekhi (voennoplennye i integrirovannye v Ukraine 1939–1953 g.g.) [Captivity. For others' and their own sins (prisoners of war and integrated in Ukraine 1939–1953)]. K. : Parlamentskoe izdatelstvo. 503 p. [in Russian].